

Література

1. Енциклопедія освіти / за ред. В. Г. Кремня / В. Г. Кремень // Юріком Інтер: - К, 2008. - С 837-838.
2. *Козлов А. А.* Гражданственность и гражданская активность / А. А. Козлов : [Електронний ресурс] http://www.npravstvennost.info/library/news_detail.php?ID=2283
3. *Мюнклер Х.* Гражданская компетентность / Х. Мюнклер [Електронний ресурс] / // [http://www.academy-go.ru/publications/](http://www.academy-go.ru/publications/Munkler.html) Munkler.html
4. *Орбан-Лембрик Л. Е.* Соціальна психологія: посібник. — К. : Академ - видав, 2003. - 448 с.
5. Психологічний словник / за ред. Н. А. Побірченка / Н. А. Побірченко // К. : Науковий світ, 2007. — 229 с.
6. *Пометун О.* Кроки до демократії: Уроки громадянської освіти / Пометун О., Ремех Т., Ламах Е. : за ред. О. І. Пометун. — К. : АПН, 2001. — 128 с.
7. *Семенюк Л. М.* Психология гражданской активности (особенности и условия развития) / Л. М. Семенюк. — М. : Воронеж, 2006. — 196 с.
8. Соціолога-педагогічний словник / за ред. В. В. Радула / В. В. Радул // К. : Експрес-поліграф, 2004. — 10 с.
9. *Шамич О. М.* Критерії, показники та рівні формування громадської активності у молодших підлітків / О. М. Шамич // Фізичне виховання в школі. — 2011. — № 2.
10. *Шамич О. М.* Педагогічні умови формування громадської активності молодших підлітків у спортивних об'єднаннях за місцем проживання / О. М. Шамич // Науковий вісник Чернівецького університету. Педагогіка та психологія: [зб. наук. пр.]. — Чернівці, 2011. — Вип. 543. — С. 186—193.
11. *Шамич О. М.* Психологічні передумови формування громадської активності молодших підлітків / О. М. Шамич // Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту: [зб. наук. пр.]. — Харків. - 2011. - № 5. - С 160-165.
12. *Шамич О. М.* Стан сформованості громадської активності сучасних молодших підлітків / О. М. Шамич // Науковий вісник Чернівецького університету. Педагогіка та психологія: [зб. наук. пр.]. — Чернівці, 2011. — Вип. 544. - С 180-186.

УДК 373.3.016:781.2

С. І. Миколінська,
*аспірант***КРИТЕРІЇ, ПОКАЗНИКИ
ТА РІВНІ СФОРМОВАНOSTІ МУЗИЧНО-СЛУХОВОЇ
УВАГИ В УЧНІВ МОЛОДШИХ КЛАСІВ**

У статті розглянуто критерії, показники та рівні сформованості слухової уваги учнів молодших класів під час слухання музики, співу, гри

на елементарних музичних інструментах. Визначені критерії, показники та рівні сформованості слухової уваги надають змогу проводити діагностику молодших школярів в музичній діяльності з даної проблеми, оцінювати наявність кожної з компонент і за отриманими оцінками робити висновок щодо сформованості музично-слухової уваги молодших школярів, а також спостерігати зміну їх у часі для діагностики характеру формування властивостей слухової уваги.

Ключові слова: слухова увага, критерії і показники сформованості слухової уваги, рівні сформованості музично-слухової уваги.

Формування слухової уваги є невід'ємною складовою в музичному навчанні, оскільки від рівня її сформованості залежить здатність учнів повноцінно сприймати, виконувати музику, орієнтуватись у різних її явищах, аналізувати, розмірковувати, тобто спілкуватись із музичним мистецтвом.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема уваги розглядали Ф. М. Гоноволін, М. Ф. Добринін, Ю. Б. Дормашов, А. Кличов, І. В. Страхов, В. І. Страхов [5—6], С. Л. Рубінштейн та інші науковці, які досліджували її сутність, властивості та зв'язок з особливостями індивіда. Проблема слухової уваги досліджувалась ученими Е. Д. Хомською, І. А. Вартанян, А. В. Бару, О. Р. Лурія [1—4; 7] у психофізіологічному напрямку. В музичній педагогіці питання вивчення слухової уваги спеціально не досліджувалося, відсутня розробка методики формування музично-слухової уваги учнів молодшого шкільного віку на уроках музики в загальноосвітній школі.

Отже, **актуальність** обраної теми зумовлюється потребами практики і недостатністю науково-методичного розроблення проблеми щодо формування слухової уваги в музичній діяльності.

Метою цієї статті є визначення критеріїв, показників і рівнів сформованості слухової уваги учнів молодших класів у музичній діяльності.

Музично-слухова увага розглядається нами як форма організації психічної діяльності особистості, що забезпечує регуляцію слухової діяльності, аналіз і синтез звукових об'єктів і полягає у спрямуванні слухового аналізатора на звучання музичної тканини (музичного твору, фрагменту, звука тощо) та зосередженні слухацької діяльності на ньому в даний момент.

Дослідження проблеми слухової уваги молодших школярів під час музичної діяльності передбачає розроблення структури критеріального апарату, який дасть змогу адекватно оцінювати ефективність процесу формування слухової уваги на уроках музики.

Під поняттям «критерій» (у перекладі з гр. — це засіб, переконання, мірило) слід розуміти «показники», які застосовуються для швидкої достовірності уваги у контрольній та експериментальній групах.

Критерії ґрунтуються на змісті компонентної структури слухової уваги молодших школярів, яка складається з таких основних властивостей даного психологічного феномену, як концентрація, стійкість, вибірковість, розподіл, переключення слухової уваги.

Нами визначені такі критерії сформованості слухової уваги молодших школярів під час музичної діяльності:

1. Міра здатності до зосередження слухової уваги на об'єктах музичної діяльності.

2. Міра стійкості слухової уваги під час музичної діяльності.

3. Міра вибіркової слухової уваги.

4. Міра здатності до розподілу слухової уваги під час слухання чи виконання музики.

5. Міра здатності до переключення слухової уваги з одного музичного об'єкта на інший.

Показниками сформованості міри здатності до зосередження слухової уваги на об'єктах музичної діяльності виступають:

— відсутність в учнів відволікань під час звучання музики;

— прояв зацікавлення учнів під час виконання завдань.

Показниками сформованості міри стійкості слухової уваги під час музичної діяльності виступають:

— активне слухання музичного твору від початку до кінця;

— висока результативність слухової діяльності протягом тривалого часу.

Показниками сформованості міри вибіркової слухової уваги є:

— уміння довільного вибору звукових об'єктів (уміння вибрати з цілісного звучання твору вказаний учителем об'єкт — звук, фрагмент музичного твору, певний засіб музичної виразності, здатність почути у знайомій мелодії навмисно створені вчителем зміни ритму, темпу, звуковисотності тощо);

— здатність учня до вчасного реагування на виокремлений слуховою увагою музичний об'єкт (підняття руки, підняття картки в момент звучання потрібного музичного об'єкта).

Показниками сформованості міри здатності до розподілу слухової уваги під час слухання чи виконання музики виступають:

— уміння диференціювати музично-звуковий потік на засоби музичної виразності, емоційну образність тощо;

— *спроможність до самоконтролю та адекватної самооцінки власної виконавської діяльності у колективних формах музикування.*

Показниками сформованості міри здатності до переключення слухової уваги з одного музичного об'єкта на інший є:

- уміння спрямувати слухову увагу на новий музичний об'єкт (звук, музичну фразу, твір чи його фрагмент) в межах одного виду музичної діяльності;
- уміння спрямувати слухову увагу на іншу форму діяльності (зміна слухання музики на самоконтроль власної виконавської діяльності).

Ефективність формування слухової уваги молодших школярів на уроках музики у загальноосвітній школі значною мірою залежить від визначення її рівневої характеристики. Важливо враховувати поширене у педагогічній науці уявлення про рівень як про ступінь, величину розвитку та факт диференціювання за групами. Рівень сформованості того чи іншого утворення встановлюють (згідно з визначеними критеріями) як умовну міру, що дає змогу збагнути явище і на цій підставі дати йому відповідну оцінку.

Розроблення рівнів сформованості музично-слухової уваги здійснювалось на підставі критеріїв і показників сформованості слухової уваги в музичній діяльності. Для ефективності педагогічної діагностики досліджуваного процесу було виділено три рівні сформованості музично-слухової уваги — високий, середній і низький.

Високий рівень сформованості слухової уваги в музичній діяльності характеризується цілеспрямованістю та високою активністю музично-слухової діяльності, що виражається в її продуктивності та у високому ступені концентрації слухової уваги, вмінні учнів зосередитися на слуханні музичного твору від початку до кінця, відсутності відволікань під час слухання музичних творів. Учні, віднесені до цього рівня, вміють самостійно вибрати з цілісного звучання твору потрібний об'єкт та вчасно на нього відреагувати підняттям руки чи картки (звук, певний засіб музичної виразності, початок нової частини музичного твору, навмисно створені вчителем зміни ритму, темпу, звуковисотності у знайомій учням мелодії тощо).

Учні, віднесені до високого рівня сформованості слухової уваги, здатні адекватно оцінювати власну виконавську діяльність, а також контролювати досягнення єдності інтонаційно-ритмічної точності з художньо-образним відтворенням. У завданнях, що передбачають узгодження власного виконання з іншими учасниками спільної музично-виконавської діяльності (досягнення ансамблю — звуковисотного, ритмічного, динамічного, темпового, тембрального), учні також спроможні до самоконтролю та адекватного самооцінювання власної виконавської діяльності.

Учні даної групи під час слухання музики спроможні спостерігати за розвитком музичного образу при одночасному виокремленні з музично-звукового потоку найбільш характерних для розкриття музичного образу засобів музичної виразності, вміють аналізувати музичні твори та знаходити зв'язки музики із власним життєвим досвідом.

Середній рівень сформованості слухової уваги в музичній діяльності характеризується наявністю в учнів відволікань, що свідчить про нестійкість слухової уваги під час слухання музичного твору, спроможність зберігати слухову концентрацію на початку звучання твору чи протягом певного епізоду. Продуктивність роботи учнів нижча порівняно з групою високого рівня, що виявляється у здатності учнів характеризувати музичний твір частково, в неадекватності оцінки власного виконання пісні чи поспівки. У процесі слухання музики учні даної групи відчують труднощі в утриманні слуховою увагою лінії розвитку музичного образу, під час аналізу їм важко висловлювати думки, враження, можливі неточності у виборі характерних для даного твору засобів музичної виразності. Зв'язки музики із власним життєвим досвідом школярів знаходять за підтримки вчителя.

Пошук і відбір потрібного музичного об'єкта викликає невпевненість учнів; можливі: а) часткова невідповідність даного пошуку відповідно до поставленого завдання; б) пошук музичного об'єкта з допомогою вчителя. Учні цієї групи не завжди здатні виявити порушення ритмічного чи звуковисотного компонентів музичного твору як під час власного виконання пісні чи музично-ритмічного супроводу, так і в інших учасників музичного виконавства, учні не завжди фіксують підняттям руки неточності інтонування чи зміни мелодії, ритму. У завданнях на визначення самооцінки власної чистоти інтонування звуків, поспівок, пісень учні виявляють сумнів чи неадекватно оцінюють власний спів, також неадекватно оцінюють чи виявляють сумнів щодо адекватності самооцінки у завданнях на знаходження засобів музичної виразності під час власного виконання поспівки, пісні чи музично-ритмічного супроводу.

В учнів, віднесених до цього рівня, здатність до розподілу слухової уваги часткова. Виконуючи поспівку чи пісню, школярі виявляють недостатнє вміння одночасно слухати і контролювати власне виконання та узгоджувати його з іншими учасниками спільної музично-виконавської діяльності (учень чисто інтонує поспівку з підтримкою вчителя, а з іншими учасниками співу неспромож-

ний контролювати власний спів в унісон, характерне недотримання одного чи двох видів ансамблю — звуковисотного, ритмічного, динамічного, темпового, тембрального).

Низький рівень сформованості слухової уваги в музичній діяльності характеризується відсутністю в школярів зацікавлення процесом музично-слухової діяльності. Учні цієї групи демонструють наявність нестійкої слухової уваги під час слухання музичного твору, що виявляється у відволіканнях, невмінні зберегти концентрацію під час слухання від початку до кінця звучання пісні чи музичного твору. Для школярів низького рівня сформованості слухової уваги характерною є низька продуктивність роботи, що виявляється у нездатності учнів адекватно характеризувати музичний твір (учні не спроможні вчасно почути потрібний музичний об'єкт, самостійно виявити порушення ритмічного чи звуковисотного компонентів музичного твору).

Учні з низьким рівнем сформованості слухової уваги не спроможні вчасно почути потрібний музичний об'єкт, не можуть самостійно виявити порушення ритмічного чи звуковисотного компонентів музичного твору як під час власного виконання пісні чи музично-ритмічного супроводу, так і у виконанні інших школярів. Для учнів даної групи характерними є неадекватна самооцінка чистоти інтонування звуків, поспівок, пісень, прийняття порушень ритму чи звуковисотності за еталон звучання, неадекватність самооцінки у знаходженні та застосуванні засобів музичної виразності під час власного виконання поспівки, пісні чи музично-ритмічного супроводу.

Здатність до розподілу слухової уваги в учнів цієї групи відсутня, що виявляється: 1) у неспроможності під час власної виконавської діяльності одночасно слухати і контролювати власне виконання та узгоджувати його з іншими учасниками спільної музично-виконавської діяльності (учні не чують порушення унісону та ансамблю — звуковисотного, ритмічного, динамічного, темпового, тембрального); 2) у неспроможності під час слухання музичного твору одночасно стежити за розвитком музичного образу та характерними компонентами музичної мови твору.

Висновки. Таким чином, визначені критерії, показники та характеристика рівнів сформованості слухової уваги надають можливість проводити діагностику молодших школярів в музичній діяльності з даної проблеми. Критерії та показники сформованості слухової уваги дають змогу оцінити наявність кожної з компонент і за отриманими оцінками зробити висновок щодо сформованості

музично-слухової уваги молодших школярів, а також прослідкувати зміну їх у часі для діагностики хар актеру формування властивостей слухової уваги під час таких видів музичної діяльності, як слухання музики, спів, гра на елементарних музичних інструментах.

Подальший напрям розроблення дослідження передбачає розроблення методики формування слухової уваги молодших школярів у музичній діяльності.

В статье рассматриваются критерии, показатели и уровни сформированности музыкально-слухового внимания учащихся младших классов, которые дают возможность проводить диагностику уровня его сформированности в музыкальной деятельности.

Ключевые слова: слуховое внимание, критерии и показатели сформированности слухового внимания, уровни сформированности музыкально-слухового внимания.

This article clarifies the criteria, indices and levels of musical-audial attention formation among the pupils of junior school that make it possible to conduct the diagnostics of the level of its formation in musical activity.

Key words: the audial attention, the criteria, the indices and levels of its formation of musical-audial attention.

Література

1. Гальперин П. Я., Кабыльницкая С. Л. Экспериментальное формирование внимания. — М. : Изд-во Моск. ун-та, 1974. — 101 с.
2. Печерська Е. П. Уроки музики в початкових класах: навч. посіб. — К. : Либідь, 2001.-272 с.
3. Ростовський О. Я. Методика викладання музики у початковій школі: навч.-метод. посіб. — 2-ге вид., доп. — Тернопіль: Навчальна книга. — Богдан, 2000.-216 с.
4. Ростовський О. Я. Педагогіка музичного сприймання: навч.-метод. посіб. - К. : ІЗМН, 1997. - 248 с.
5. Страхов И. В. Воспитание внимания школьников. — М. : Гос. учебно-пед. изд-во министерства просвещения РСФСР, 1958. — 128 с.
6. Страхов И. В. Психологические критерии воспитания внимания // Вопросы психологии внимания. — Вып. 6. — Саратов, 1974. — С. 12—23.
7. Стулова Г. П. Дидактические основы обучения пению: учеб. пособие. - М. : МГПИ им. В. И. Ленина, 1988. - 69 с.

РОЗДІЛ III

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ Й ФОРМУВАННЯ ОСОБИСТОСТІ ЛЮДЕЙ З ІНВАЛІДНІСТЮ

УДК 159.9

Л. З. Сердюк,
*кандидат психологічних наук, доцент,
директор Інституту соціальних технологій
Університету «Україна»*

МЕТОДОЛОГІЯ СИСТЕМНОГО ПІДХОДУ У ДОСЛІДЖЕННІ МОТИВАЦІЇ УЧІННЯ: ОСНОВНІ НАПРЯМИ ДОСЛІДЖЕНЬ, ПРИНЦИПИ І ЗАКОНОМІРНОСТІ

У статті розглядаються передумови системних досліджень у психології, зокрема при дослідженні психології мотивації учіння, основні теоретичні концепції, положення і закономірності.

Ключові слова: системний підхід, системне дослідження, напрями системних досліджень.

Проблема методу є важливою для будь-якої науки. Однак особливого значення вона набуває саме в психології, історія розвитку якої є не тільки історією предмета науки (В. А. Роменець), а й історією її методу (Г. В. Ожиганова).

Аналіз досліджень, присвячених проблемі психології мотивації, свідчить про наявність двох основних фаз їх розроблення — емпіричної (описової) та пояснювальної (концептуальної). Необхідність виконання досліджень на підставі комплексного, системного